

תורת אביגדור

הגאון ר' אביגדור מילר זצ"ל

טו בשבט

לדעת בארץ דרכך

חומצה, לא יותר מדי. קצת סוכר, לא יותר מדי. זו בדיוק הדרך בה בני האדם מתענגים על זה.

העסיס של הפירות

בנוסף, כל פרי מלא בנוזל. יש בו נוזלים כה רבים עד שהתפוז הוא כמעט כוס מלאה מיץ. אלא שהמיץ כלוא בחכמה אלוקית בתוך שקיקים זעירים. אילו פתחנו בקבוק של מיץ תפוזים, היה המיץ נשפך מיד לכל עבר. ואולם בשעה שנחתוך תפוז לשניים לא יישפך המיץ, לכל היותר רק טיפה או שתיים. המיץ אינו נשפך מכיוון שהוא צבור ברוב חכמה בתוככי תאים זעירים, כיסים קטנים זעירים. אף הדופן של כל תא עשויה גם היא מיץ, והרי זה פלא: כאשר נסחט את פלחי התפוז במסחטה, נקבל את מיץ התפוז בצורת נוזל. והנוזל הזה, מיץ התפוזים, איננו סתם מי סוכר. הוא מיץ בריא, מלא ויטמינים מזינים, מלאי חיות.

תופעה מדהימה היא שכל פרי עטוף ב"מיכל", ציפוי של קרום דמוי שעווה דקה ביותר. מצד אחד אין זה קרום קשה מדי לנשוך בו בשיניך, ומנגד עודנו חזק על מנת לשמר את הפרי זמן רב, לא רק במהלך החודשים הרבים שהוא תלוי על העץ, אלא גם זמן רב לאחר שנקטף מענפי האילן. כל עוד לא נחתכה קליפתו, יישאר התפוח טרי ורענן על שולחןך ימים רבים.

ההבשלה של פירות

זאת ועוד. פלא פלאים: קודם שמבשיל התפוז ונעשה ראוי לאכילה, הריהו כמעט בלתי נראה. כל עוד איננו בשל, הריהו קטן וירוק, מוסתר בין העלים הירוקים, לבל נשים לב אליו. שאם ייקטף קודם זמנו, אין בו אלא אכזבה: פרי הבוסר קשה כאבן וחומצי, ואכילתו לא תועיל לך אלא אדרבה, תזיקך במיחושי מעיים. ואולם בשעה שהתפוז מבשיל, או כל פרי אחר, משתנה צבעו לגוון מבריק; אדום מפואר או צהוב וכתום יפהפה, כמי ש"מדליק את אורותיו" וכעת רואים אור אדום נוצץ בין העלים הירוקים של עץ התפוז או אור צהוב שמאיר בין העלים הירוקים של עצי ההדר. פלאי פלאים! במשך חודשים תלוי הפרי בענף בחוזקה רבה, כך שאף אם נרעיד את ענפי האילן לא ייפלו הפירות כל עוד אינם בשלים. והנה, משעה שהפרי הבשיל הרי הוא משתחרר מעצמו ונושר מטה.

כאשר נחתוך אותו ונבוא לאכול את תוכו, יהא עלינו להשליך תחילה את הגלעין או את הזרעים אשר בתוכו. אותם גלעינים המושלכים על ידינו כלאחר יד, הרי הם כקופון המזכה אותנו בפירות נוספים, בעתיד: לכשיגיע הזרע אל האדמה, ישריש וינבט, סופו שיצמח הימנו אילן צעיר, במקום ההוא בו

מלאכים בבקעת גינוסר

עובדה נפלאה מובאת במסכת ברכות (מד.): רבי יוחנן היה נוהג ללכת עם תלמידיו רבי אבהו רב אמי ורב אסי וריש לקיש, לבקעת גינוסר כדי לאכול מהפירות שגדלו שם. הפירות שגדלו שם היו מיוחדים בגודלם - למאה מהם לא הספיק אפילו סל גדול שנפחו שלש סאים, ומלבד זה הם היו כל כך מופלאים במתיקותם העדינה, עד שגם אחר שאכלו הרבה מהם - והם הרבו לאכול מהפירות הללו, עד שכשהם היו רק עשרה תלמידים, אותם עשרה היו אוכלים את כל הכמות פירות שהספיקה לאכילת מאה תלמידים - לא הרגישו כבדות הגוף שיש לאדם אחרי שאכל אוכלים רגילים, עד שהיה ר' יוחנן נשבע שלא אכל אוכל המשביע ומזין את הגוף.

מדהים הדבר: הרי כאן מדובר על גדולי חכמי ישראל, ר' יוחנן ותלמידיו האמוראים אשר עסקו כל ימיהם וילילותיהם בעסק התורה, והנה רואים כאן שקדושים אלו יצאו לאכול פירות, ולא זו בלבד שאכלו, אלא הרבו לאכול יותר ממידתם. והגמ' מספרת שר' אבהו אכל כל כך הרבה עד שהזבוב היה מחליק על מצחו, רב אמי ורב אסי עד שנשרו שערותיהם, ריש לקיש עד שדעתו היתה נטרפת עליו.

מעשה מדהים שראוי לעיון, הם לא נהגו לבזבז אף לא רגע מהחיים, מה היתה המטרה באכילתם? בוודאי יש לימוד עבורנו בזה שגדולי עולם אלו הטריחו עצמם לצאת ולאכול מהפירות המופלאים של בקעת גינוסר. יש משהו מופלא בפירות האילן, המיוחדים בטבעם, ומהראוי לנו להתבונן בתופעה מיוחדת זו.

התמזגות התרכובות

עלינו לדעת כי פירות האילן הם המחשה שניתנת לנו מההשגחה העליונה להראות לנו את יד ה' בעולם, בטבע, ובבריאה. המיוחדות של פירות האילן היא בכך שהם ראויים לאכילה כך, ללא כל הכנה ועיבוד. הם בשלים עוד בהיותם על העץ. זה דבר מדהים. אנו רגילים לכך ועל כן אנו נוטים להתעלם מההמחשה הזו, אשר מושקע בה כל כך הרבה תיכונן ויש בה תכלית כה נעלה. אנו עלולים חלילה להחמיץ את אותה תכלית, אם נתעלם ממנה ולא נשים לב לעובדה מדהימה זו.

כיצד יכול להיות שמהו יתאים לאכילה כשהוא כך לעצמו, בלא כל הכנה או בישול? תרכובות כימיות של פחמן דו חמצני, מים ועמילנים, יהיו אשר יהיו, הרי הם דברים שנגרמים כתוצאה מתהליכי הטבע. כיון שכך, צריך היה לערבב אותם או לפחות להכין אותם, לבשל אותם; צריך לעשות משהו! ואולם הפרי בהיותו בענפי האילן הריהו כבר בשל, מוכן לאכילה כשאתה קוטף אותו! ולא זו בלבד שהפירות ראויים לאכילה אלא הם מתאימים באופן מדויק לטעם האנושי. יש בזה מעט

אהבה גדולה יתירה עזה מאוד, עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה' ונמצא שוגה בה תמיד כאלו חולה חולי האהבה וכו' והוא שוגה בה תמיד, בין בשבתו, בין בקומו, בין בשעה שהוא אוכל ושותה". ריש לקיש מגודל אהבת ה' אשר בערה בו. הוא חקר את הפירות ההם בצורה כה עמוקה, בידעו כי יש כל כך הרבה מה ללמוד, שאף אם תאכל תפוחים כל ימי חיך, במשך מאה ועשרים שנה, לא תוכל לעולם למצות את הנושא. עליך להשתכר, כביכול, בעיון בפירות אשר ברא ה', להניחם לפניך על השלחן ולהתבונן בהם עוד ועוד, להתענג על יופיים, ולהניח לכל זה לחדור לנשמתך עד שתהיה מכיר יותר ויותר את מי שאמר והיה העולם, את מי שברא כל זאת ואלו הם מעשי ידיו.

הלב רוקד בהודאה

מדובר כאן על הגדולים שבגדולי ישראל, המהווים דוגמה להנהגה לכולנו. כך הם חיו, ומהם נראה וכן נעשה. עבורנו, זו דוגמה כיצד עלינו לנהוג שעה שאנו חולפים בסמוך לדוכן פירות. כמובן, מאחר שמקום ציבורי הוא, אין זה הולם לנהוג שם כשיכור. אולם לרקוד בלבנו פנימה בעמדנו שם, מול דוכן הפירות; "אה, אה" - לרקוד ולהתבונן באותם תפוחים, תפוזים ושאר כל הפירות, אין הדבר מופרך כלל וכלל. שהרי גם אילו עמדנו לרקוד שם, מול דוכן הפירות, כל ימי חינו, לא היה די בכך כדי להודות לה' ולהללו. יש כל כך הרבה מה לראות שם. עד שלעולם לא נשלים את מלאכת השירה והתודה לה' על כל מה שרואות עינינו.

אשכול ענבים של המרגלים

מעתה נבין שאותם אישים דגולים הציגו בפנינו מפתח חשוב לכמה פרקים בדברי ימי עמנו. כאשר אבותינו "דור דעה" יוצאי מצרים, עמדו להיכנס לארץ כנען, הם שלחו מרגלים. כמקובל בעולם, יש תפקיד נכבד וחשוב לשליחתם של מרגלים. עליהם לאתר את המקומות המאוכלסים ביותר, לגלות היכן קל לנסוע בלי לחשוש ממארב, לדעת מה הם המקומות המבודדים והצדדיים שבהם לא יראו ולא יחשדו בהגיעך, וכך לא יתקיפוך. על המרגלים לאתר את הערים הגדולות, המוקפות חומה אשר שומרות על המעברים בדרכי ההרים, לדעת היכן המקומות בהם שטחי מישור ובהם מתגוררים הבריות בערים פרזות, אותן ניתן לכבוש ביתר קלות. בדרכים שונות אוספים המרגלים את כל המידע לצרכי אסטרטגיה צבאית, כדרכי איסוף המידע המודיעיני.

והנה מוצאים אנו בפרשת המרגלים של עם ישראל דבר מוזר: בין כל המוצגים והדגימות שהביאו עימם המרגלים, היו פירות בעלי גודל עצום. בכדי שתתמלא שליחותם כמרגלים לתור את הארץ, נשאו עמם המרגלים אשכול ענבים. ואותו אשכול היה כה גדול וכבד, שהיה צורך בשני מרגלים על מנת לשאתו במוט, "וַיִּשְׂאוּהוּ בְמוֹט בְּשֵׁנַיִם" (במדבר יג כג). וזאת לפי הדעה המקילה שמצינו במפרשי המקרא. שני אנשים נשאו מוט עבה ועליו אשכול ענבים אחד. כה כבדים היו אותם ענבים. משמע שגודלו של האשכול היה כגודלה של פרה, ואפשר שאף יותר מכך. במסכת סוטה (לד). דרשו חז"ל "במוט בשנים" במשמעות של שני מוטות. כלומר, הם נשאו את האשכול בשני קטבים, ונמצא שנדרשו לשם כך ארבעה אנשים לשאת את האשכול. לפי דעה אחרת, היו אלו שני מוטות על שני מוטות, ועל כן הוצרכו שמונה מרגלים לשאת את האשכול.

נטמן הזרע. אין זו אלא תחילתו של נושא נרחב בפני עצמו, אך לא על כך נרחיב את הדיבור. נשאיר את המלאכה עבורכם - להתבונן, להבין, להפנים ולהאמין.

לימוד יראת ה' מהפירות

רבי יוחנן ידע מה גדולות המעלות שיש בטיול כזה כפעם בפעם. כיון שכך, יש להבין מה ביקש רבי יוחנן בתחומה של גינוסר. את התשובה לשאלה זו נמצא בספר משלי (ב ד): "אם תִּבְקֶשׁ שְׁנֵה כֶּסֶף - אם כדרך שאדם מחפש אחר ממון, כסף, וְנִכְמְטֵמוֹנִים תִּחְפְּשֶׁנָּה", אם תחפש כדרך שמחפשים מטמונים גנוזים, "אֲזַ תְּבִין יִרְאָת ה' וְדַעַת אֱלֹקִים תִּמְצָא", אז תבין יראת ה' מהי. יראת ה' משמעותה לדעת את ה', להיות מודע לקיומו ולנוכחותו, להרגיש "כָּל עֲצֻמוֹתֵי תְּאֻמְרָה ה' מִי כְמוֹךָ" (תהילים לה י) שהנך עומד לפני הבורא. זה תובע יגיעה ומאמץ, אולם עליך לחפש זאת, עליך לעשות משהו על מנת כדי ליצור את התחושה הזו בתוכך. הדבר בהחלט אפשרי ואתה יכול להצליח, אך עליך לנקוט בצעדים כדי להשיג את המצוינות הזו.

רבי יוחנן חיפש אחר יראת ה', על כן יצא עם תלמידיו ללקוט את פירות גינוסר, היפים שבפירותיה של ארץ ישראל, להתבונן בצבעם ולהתבונן בניסים אין ספור הנגלים אלינו בפירות אלה. להבין כיצד הבשילו הפירות באילן, כיצד נעשו מוכנים לאכילה, ודי בנגיעה בעלמא על מנת שייפלו כאשר הם בשלים. האין זה מדהים? עד כמה נאים הם, הרי הם כאילו מתחננים שתאכלם. כמאמר הנביא (ישעיה כח ד) "כִּבְכֹּרֶה בְּטָרֶם קִיץ אֶשֶׁר יִרְאֶה הָרְאָה אוֹתָהּ בְּעוֹדָה בְּכַפּוֹ יִבְלַעְנָה". משעה שבאו לכף ירך רוצה אתה לבלוע אותם, פירות העץ מפתים אותך, בצבעיהם העזים, לאכול אותם, ועל זאת התבוננו רבי יוחנן ותלמידיו בטיולי גינוסר שלהם, הכל במטרה להשיג מודעות והכרת ה' יתברך.

טעמו וראו כי טוב ה'

כיון שזו היתה המטרה, הם לא עשו זאת בחצי פה. הם הלכו עד הסוף על מנת להשיג מטרה זו. לא די לראות את יופיים של הפירות. ההוכחה לטעמו הערב לחיך של פודינג אינה בהתבוננות בו אלא גם באכילתו. כיון שכך הם עסקו בטעימה, ובשעה שישבו וטעמו מן הפירות, אמרו איש לרעהו: "אה, כמה נפלא, כמה זה טעים!" והם שרו את שירי השבח וההלל לבורא על שיצר ביטוי כה נפלא לטוב לבו וחכמתו.

האם יש באפשרותו של בשר ודם ליצור תפוח? האם תוכל חברת דופונט ליצור אי פעם תפוח? האם אי פעם יוכלו לברוא תפוח? לעולם לא! זו יצירה נפלאה, מלאה חכמה אלוקית ותכנון רוחני. ידע רב כל כך דרוש לשם כך, שבשר ודם לא יידע אותו לעולם, אף לא כדי ליצור ולו אחד מכל הפירות שבעולם. לכך ישבו אותם חכמי ישראל ועיינו בשעה שאכלו. אלא שהם לא עצרו שם; הם טעמו עוד ועוד, הם רצו להשיג אמונה מוחשית ובהירה יותר, מודעות גדולה ככל האפשר בהכרת גדולת הבורא. וכך, כאשר הם היו עשרה, אכל כל אחד מהם את כל מה שיכלו למצוא, את כל מה שעלה בידם להשיג.

חולי של אהבה

"חילך לאורייתא" שתבע ר' יוחנן מריש לקיש בראותו את גבורתו המופלאה (ב"מ פד), התבטא כאן בעבודת ה' שלו במסירות עד כדי טירוף הדעת, וכלשון הרמב"ם (הל' תשובה סוף פרק י'): "וכיצד היא האהבה הראויה? הוא שיאהב את ה' "

במדברות שוממים ובכל סכנות הדרך, וכשתגיעו למקום הנכסף, להקים מחנה אוהלים, לחיות בדוחק ובתלאות. לא קל לחפור בקרדום ובגרזן בקרקע הסלעית והקשה - אבל הכל כדאי למחפשי הזהב, לאלו שמקווים למצוא שם מטמוניות ואוצרות, שמא יעלה בידם להתעשר. ושלמה המלך אומר "אם תִּבְקֶשׁנָה", היינו אם תבקש יראת ה' כדרכם של מחפשי הכסף והזהב "יִכְמַטְמוֹנִים תִּחְפְּשֶׁנָה", אז תשיג יראת ה'. זו הדרך להשיגה.

עבודת האכילה

חז"ל לימדונו "הוי גולה למקום תורה" (אבות ד יד) - פעמים רבות עליך לעזוב את ביתך, לנדוד ולהתייטר. פת במלח תאכל - לאכול לחם במלח. מים, במשורה תשתה - כשאיין לך הרבה מים לשתות. על הארץ תישן - ולישון על הקרקע. אם תעשה זאת במטרה להתקרב אל הקב"ה, אשריך וטוב לך - בר מזל אתה. טוב הדבר לך! טוב בעולם הזה וטוב בעולם הבא.

ואולם כאן לפנינו שיטה נוספת - בימינו, קשה אמנם לתאר לעצמנו דרך שכזו, שהרי כשאוכלים להנאת הגוף, לאחר אכילתם של שני תפוחי עץ נהיה שבעים למדי, מלאים, ועל כן לא נראה בה שום תועלת - ובאמת אפילו באכילת התפוח הראשון היה משום בזבוז. אכן, צריך להיות מורגל בדרך העבודה הזו. לקראת הפעם הראשונה בה תטעם מן הפירות, נדרשת הקדמה גדולה. בתחילה, יש לעיין בתורה חז"ל הקדושים מלמדים אותנו כיצד להכין עצמנו לקראת העבודה הזו של אכילת הפירות. אכן כך: יש ללמוד כיצד לאכול פירות!

אכל ותהנה, בני היקר!

אבל אם אתה מוכן כראוי, אזי לבסוף, בשעה שתתישב לאכול יהיה לך קשה עד מאוד להיפרד מהתפוח הזה. התבונן בו היטב ותראה את אדמומיתו, את הסומק שבגילוי הטוב של ה', לראות את "טוב חֶסֶדְךָ" (תהילים סג ד) - מה נאה האדמומיות על לחיי האפרסק; מה יפה הצבע הוורוד שבלחיי אגס בתחילת אדמימותו. הרי זה מחמם את הלב. לפעמים זה גורם לך לבכות מרוב רגש. הנך רואה במוחש כיצד הקב"ה מושיט אליך את ידו בחסד, והוא אומר לך: "בני, טול לך תפוח, קח אגס ותהנה!" זה מה שהוא בעצם אומר. ככל שהפרי יפה יותר, כך נבין שאכן זה מה שמתרחש. הקב"ה מזמין אותנו, מפתה אותנו. בוודאי ראייתם לא פעם אמא המנסה לשדל את בנה הקטן לאכול: היא מניחה צעצועים ליד המגש שלו, לפעמים גם ממתק. הקב"ה נותן לנו את האוכל בצורה כה מפתה ומושכת, כך הוא מפתה אותנו. לפיכך כשנבוא להכיר בטוב לבו של ה', בטוב חסדך - היופי שבחביבותו, כי אז תהפוך אכילת הפרי לעבודת ה' עבורנו, למילוי תכלית של ממש.

זה בדיוק מה שעשה רבי יוחנן. שאם אין אתה אומר כן, נמצא כל הסיפור חסר משמעות. גרוע וחסר משמעות. לומר שגדולי האמוראים יצאו לבקעת גינוסר לאכול פירות על מנת ל'מלא' את עצמם? אבל כשנתבונן נבין, הם מילאו כרסם ביראת ה'! זה היה הרצון שלהם. והם הצליחו בכך. זו לא היתה הדרך האחת והיחידה. לא תוכל להשתלם בדרכי יראת ה' אך ורק על ידי אכילת פירות כל הזמן. פשיטא שרוב רובו של הזמן הם עסקו בעסק התורה, בלימוד הגמרא, הם עבדו את השי"ת בכל רגע ורגע בחייהם. אכן כפעם בפעם אחזו גם בדרך הזו, של עבודת האכילה. אף אנו נלך בדרכם, לאורם, ונעשה שימוש

כך או כך, היו אלו פירות שראויים להתבונן בהם, היה זה משהו מדהים בעוצמתו, ומה גם שהם קראו את שמו של המקום על שם אותו אשכול ענבים.

חז"ל אומרים שכלב מסר את נפשו על זה שיביאו מפירות הארץ (במדב"ר טז), ובאמת יש להבין, מה היה כל כך חשוב בזה, עד שאנשי דור דעה, דור המדבר, התמסרו כל כך להראות את הפירות? עתה נבוא להבין את העניין: אם רבי יוחנן ורבי אבהו, רב אמי ורב אסי, ואף ריש לקיש, גדולי האמוראים שבארץ ישראל, הבינו שהדבר חשוב, וראוי לצאת מתוך כותלי בית המדרש עבורו, הגם שהתורה היא חיינו ואורך ימינו, על אף שהישיבה היתה מקום חיותם וכל רגע של לימוד היה יקר להם מכסף ומפז, ובכל זאת יצאו מהישיבה והלכו אל מקום הפירות, בהכרח היה זה משהו בעל ערך רב. זמן מה נדרש על מנת להתבונן בפירות ולטעום מהם. זה לא היה עניין של רגע שכל אחד מבני החבורה אכל מאה פירות. הדבר הצריך זמן ממושך. מעתה נבין שכל אותה "רדיפה" לדעת את ה', להבין יראת ה', להכיר את דרכי ה', כל אותה דרך לימוד באמצעות ההתבוננות בפירותיו, הרי אלו עבודות שבועדי היו מצויות גם בימי הגדולים של משה רבנו. כל גדולי הנביאים שבכל הדורות ידעו והבינו כל זאת. עתה נבין את תכלית נשיאתו של אשכול הענבים ההוא לאנשי דור המדבר. היה זה על מנת להראותם שאם תבוא לידם ההזדמנות להיכנס אל הארץ המובטחת, תינתן גם להם האפשרות להנות משיעור זה, בדרך המענגת ביותר לבוא להכרת ה' יתברך. כך תזכו לטעום מהפירות הנפלאים שבארץ ישראל, במשך שנים רבות, ותבואו להכרת הבורא מתוך עבודתו. או אז תלמד ליראה את ה', תלמד כיצד יש לאכול מתוך יראת שמים. על הדבר הזה מדובר בפסוק: כיצד לבוא להכרת ה' יתברך באמצעות האכילה! זה התפקיד הגדול בחיינו, ללמוד כיצד לבוא להכרת הבורא.

ושבעת - וברכת

ובאמת ניתן לבוא להכרת הבורא בדרכים שונות. אפשר ללמוד זאת בדרך של צום ותענית. אפשר לבוא להכרת ה' יתברך על ידי התבוננות ומחשבה. אפשר ללמוד על השי"ת בדרך של לימוד "מסילת ישרים" או לימוד החומש. לימוד כזה הריהו דרך נפלאה לבוא לפחד ה'. אבל כאן למדים אנו על דרך מדהימה ויעילה יותר. כאשר המרגלים הציגו את פירות הארץ לפני בני ישראל, היתה זו הזמנה, סיבה עבורם לרצות להיכנס אל הארץ בלבב שלם, שהרי כעת זכו להכיר את הדרך הנפלאה הזו לבוא להכרת הבורא על ידי אכילה. הנה, ניתן לשבת ולאכול, ובכל לעיסה ולעיסה להשיג יותר הכרת הבורא - היש לך דרך טובה מזו להתקרב אל ה' ולדבקה בו? זה בדיוק מה שעשו ישראל בבואם אל הארץ. הם קיימו אז בעצמם את מאמר הכתוב "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ", והתוצאה - "וּבְרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" תדע להודות ולהלל לה', "עַל הָאָרֶץ הַטְּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ" על הארץ המופלאה אשר נתן לך. כך, כאשר הביאו עמם המרגלים את אשכול הענבים העצום והנפלא, היה זה על מנת להודיע לאנשי דור המדבר את כל הטוב הנפלא המצפה להם בארץ המובטחת, חיים של רדיפה ועונג אחר דעת ה'!

שלמה המלך אומר (משלי ב ד) "אם תִּבְקֶשׁנָה כִּכְסֶף" - כשאתם מבקשים ממון לעצמכם, פעמים שיהא עליכם להיפרד ממשפחתכם האהובה, לקנות בהמות משא ולצאת אל מדינות הים, כך עשו בימים עברו. ואז היה עליכם לעבור בדרככם

ה'. לא. טעות גדולה לחשוב כך. הוא הקים את העיר מלכתחילה לתכלית זו, למען תהא זו עיר של יראת ה', עיר של הכרת ה'.

עיר הרחובות הבשומים

שם, בירושלים הקדומה, היו חכמים, רבנים, שם היו אלפי יהודים אשר היטו אזנם לחכמים אשר לימדום דרכי יראת ה'. בעיר הקדש בכל מקום אליו פנית, בימים עברו, היית רואה נביאים ברחובה של עיר, והבריות היו מדבקים עצמם בהם והולכים אחריהם על מנת לשמוע כל מילה, דבר ה' כל שהוא. לפעמים היה הנביא עוצר, פונה אל האנשים ומדריכם או מייעצם עצות טובות. ירושלים היתה עיר בה לא בזבזת את זמנך לריק. רחובותיה היו מבושמים באמונה בה, בהכרת הקב"ה.

על כן, אם נשארת בירושלים עד אשר סיימת לאכול את הפירות כולם, היית שב לביתך אדם שונה לחלוטין. היית חוזר לביתך בלא הפירות, אמנם, אולם היית מביא באמתחתך הכרת ה', אמונה בה, ידיעת ה'. היה זה אוצר ושפע אותו היית מעניק לרעייתך ולילדיך במשך זמן רב. היית מספר למשפחת את דברי הצדיקים ששמעת בירושלים מפי הנביאים, היית מלמדם פירושים שלמדת. השקפותיך היו משתנות, מזדככות ומתעלות לאחר ששהית בירושלים באותם ימים בהם העלית את פירותיך לשם. כעת, אתה מוסר ומעביר את ההשקפות הנאצלות הללו לבני משפחתך. נמצינו למדים, בבואנו לעיין בפסוק "את ה' אלקיך תירא", שעלינו לחפש אחר יראת ה'. עלינו להפוך את העבודה הזו ל'דרך' בחיינו, ל'תכלית' של חיינו. שהרי אליבא דאמת, כל מה שאנו עושים בחיים יכול להיות - וצריך להיות מוקדש להשגת יראת ה', ובלבד שנחפש אחריה כראוי.

מענה נבוא לברר עד כמה נפלאה באמת היא המדה הזו, ומה המשמעות של הכרת ה'. האמנם מדובר בתכלית נעלה כל כך? יש שיאמרו: דבר טוב הוא, ללא ספק, ובוודאי איש לא ימעיט בערכה של יראת ה', אלא שכאן באנו לברר מה הוא באמת פירושו של הדבר.

התעלות במעלות היראה

הנה, בשעה שה' אמר לאברהם אבינו להעלות לעולה את יצחק, בנו יחידו, הבן אשר לו הוא ציפה ויחל במשך שנים רבות כל כך, ולבסוף זכו להיפקד, אברהם ושרה אשתו, בן האחד הזה, ולבן הזה נאמרו כל ההבטחות הגדולות לעתידו של העם היהודי לעתיד לבוא. והוא היה בן נפלא, כליל המעלות, היו בו כל התכונות הטובות. אברהם ידע שממנו עתיד לצאת העם הקדוש. והנה לפתע פתאום, כרעם ביום בהיר מן השמים, אמר לו הקב"ה: "קח נא את בְּנֶךְ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אֶהְבֶּתָּ וְכוּ' וְהֵעֵלְהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים" (בראשית ב' כב). בהיותם בדרך, שאל יצחק את אברהם אביו: "הֲנֵה הָאֵשׁ וְהַעֲצִים, וְאַיִה הַשֶּׁה לְעֹלָה?" ואברהם משיבו: "אלקים יראך לו' הַשֶּׁה לְעֹלָה, בְּנִי", ויצחק קיבל זאת והבין היטב את התשובה לעומקה: "לְעֹלָה - בְּנִי!" היינו, אותי הוא עומד להעלות לעולה. ואף על פי כן, "וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו" - המשיכו יחדיו, בצוותא חדא. לכאורה, ברגע שמע את התשובה "לעולה - בני", היה יצחק צריך לברוח, להיעלם משם - שהרי כל אדם היודע שעומדים להעלותו לעולה, לא היה חושב פעמיים אלא היה נעלם משם (מדרש הגדול כב ג).

בכל השיטות הקיימות, כדרך שאף הם לא זנחו אף לא דרך אחת.

יגעת ומצאת יראת ה'

כיון שכך, בבואנו לאכול פרי, נוצל את ההזדמנות להתבונן מה רווח נוכל להרוויח מכאן בעבודת ה'. כך נוכל להנות מן הפרי אף יותר, מאחר שנכיר ונבין את חסד ה' וטובו. בראותנו כמה טעים הפרי, ומה יפה הוא, נהיה מכירים יותר ויותר את בוראנו. בדרך זו נלך לאורם של מורינו ורבותינו גדולי האמוראים שבארץ ישראל, ונבין שזו התכלית אליה יש לנו לשאוף, בעשותנו כמותם.

אמור מעתה, לכשנעיין בפסוק שבתורה "את ה' אלקיך תירא" (דברים ו יג), היינו, שיש לפחוד ולהתיירא מהקב"ה, כיצד צריכים אנו להבין מקרא זה? אין להבין זאת במובן של רגשות פחד ואימה. "את ה' אלקיך תירא" משמעותו שעלינו לייגע את מוחנו בחיפוש אחר דרכים ואמצעים להשגת יראת ה'. זה הפירוש הנכון של פסוק זה. "את ה' אלקיך תירא", היינו: בקש לך אמצעים ודרכים ללכת בהם אל מקום בו ישנו רב או מדריך אשר ילמדך לילך בדרכי יראת ה'. פירושו של דבר: קרא ולמד בספרי קודש אשר בהם תבוא ליראת ה'. זו היא הדרך. גם לשבת ולומר: "הנני מוכן ומזומן כעת להתיירא מה'", זה אמנם משהו, אלא שלא תשיג הרבה מכך, שהרי אין זה אלא ככל דבר אחר. עליך ללמוד כיצד עושים זאת. האם היית אומר: הרני עומד לתפור לעצמי חליפה? הנה פיסת בד נאה והנה מכונת תפירה, אשב כעת ואתפור חליפה. התוצאה, כך מסתבר, תהא מאכזבת למדי. חבל לנסות ללבוש חליפה שכזו. שהרי רק בעל מקצוע, חייט מומחה, יידע לתפור חליפה כדבעי.

עבור מה נבנתה ירושלים?

על אחת כמה וכמה כשמדובר ביראת ה', הרי זה קשה פי כמה וכמה מאשר תפירת חליפה. לא באנו לייאש או להרתיע. גם יראת שמים מועטת היא הישג. גם אם יעסוק האדם ביראת ה' בעצמו ובלא הדרכה, בוודאי ישיג משהו, והדבר ישתלם לו. אולם כשהתורה אמרה "את ה' אלקיך תירא", שיש לירא מהקב"ה, המשמעות היא שעלינו 'ללמוד' את הדרך בה נגיע ליראת ה', יש ללמוד ולעיין כיצד עושים זאת.

והיכן נוכל למצוא ביטוי שכזה? הנה בתורה נאמרה מצות 'מעשר שני' שעלינו להפריש מן הפירות בשנה הראשונה והשנייה לשנות השמיטה, וכן בשנה הרביעית והחמישית. מעשר שני היינו עשירית מכל התוצרת החקלאית, ואת הפירות הללו אסור לאדם לאכול בביתו: עליו להעלותם לירושלים ולאוכלם שם, הוא ובני משפחתו.

ומה טעם ציוותנו התורה להעלות את הפירות לירושלים ולאוכלם שם דווקא? לא היתה זו מנחה. את הפירות של 'מעשר שני' לא הביאו לבית המקדש. משעה שהוכנסו הפירות אל בין חומות ירושלים, הותרו הפירות באכילה. מה היתה אפוא התכלית של הבאתם לירושלים? על כך נאמר בתורה "למען תלמד ליראה את ה' אלקיך" (דברים יד כג), היינו: על מנת שתלמד כיצד להתיירא מה'. הגע עצמך: עלינו ללמוד להתיירא מה'. והיכן לומדים לירא מה? הלימוד הזה אינו אלא בירושלים, זו העיר, היא נבנתה למטרה זו. אל תחשבו שדוד המלך בנה סתם עיר ורק לאחר מכן עלה בדעתו לעשותה עיר

והכל צריכים ללמוד לירא את ה'. זו תכלית הבריאה, וזה תפקידנו בעולם. יראת ה' אין פירושה שעלינו לרעוד מפחד - מהבלתי מודע, אלא הכוונה היא לבוא להכרת ה', להיות מודע לה' יתברך. ללמוד להאמין בה' ולהכיר בו במוחש, באופן ברור: דע לפני מי אתה עומד. להרגיש שאתה עומד בנוכחותו, זו תכליתך וזה ייעודך בעולם הזה.

המשמעות השניה - יראה מלשון ראייה, ה' ברא את העולם בצורה כזו שכל הבריאה מלמדת להכירו לראותו ולהיות מודעים לו. לכשנתבונן בעולם נבחין שהוא מספק לנו ידע; "מְלֶאָה הָאָרֶץ קִנְיָנָה" (תהלים קד כד) - העולם כולו מלא ידע, שעל ידו ניתן "לקנות" את ידיעת ה', את הכרת הבורא.

דוגמה לכך נוכל למצוא בתחילת התורה, בסיפור הבריאה, בו מתואר כיצד ברא הקב"ה את העולם (בראשית א, יא): "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים: תְּדַשָּׂא הָאָרֶץ דְּשָׂא עֵשֶׂב מִזֶּרַע זָרַע עֵץ פְּרִי עֵשֶׂה פְּרִי לְמִינֵוֹ אֲשֶׁר זָרְעוּ בּוֹ עַל הָאָרֶץ. ה' ציוה, "הוא אמר ויהי" שהארץ תוציא עצי פרי ובהם פירות אשר זרעם בתוכם. לכאורה, היה חשוב לציין את צמח החיטה, שהיא המרכיב הבסיסי במאכלנו, אלא שהחיטה והשעורה הוזכרו רק באופן כללי, בשם הכולל "דְּשָׂא", "עֵשֶׂב", שהוא שם כללי לכל העשבים והדגנים. ואולם בכל הנוגע לפירות, לא נקטה התורה לשון כללית, אלא אמרה להדיא: "עֵץ פְּרִי!" ואף מפרטת פרטים אודות עצי הפרי הללו: "עֵשֶׂה פְּרִי לְמִינֵוֹ אֲשֶׁר זָרְעוּ בּוֹ" - הוא מוציא פרי למיניו ולסוגיו - הוא מפיק פירות וכולם בדיוק מאותו זן. התורה אינה מסתפקת בכך. התורה רוצה שנמשיך ללמוד עוד מהפרי: "אֲשֶׁר זָרְעוּ בּוֹ" - הזרע נמצא בתוכו. שמעתם? עלול היה האדם לחשוב שאם רצונו בכמה עצי פרי נוספים, יחזיקו לעמול רבות, לכרות ענפים ולשתלם בקרקע. לכך מלמדת אותנו התורה שאין צורך בכל זה: הזרע נמצא בפרי עצמו! "אֲשֶׁר זָרְעוּ בּוֹ" - הזרע נמצא בתוכו. כיצד "חדר" הזרע לתוככי התפוח, האם חשבנו על כך אי פעם?

אילו היה עולה רצון מלפניו יתברך, היתה התורה מרחיבה את הדיבור על נפלאות השעורה. הנה, השעורה נאכלת בכל רחבי העולם! אף כך האורז, אשר נאכל על ידי מיליונים באסיה. ואולם לא: אף לא מילה אחת בפרשת בראשית על אורז אף לא על שעורה. הללו נכללו במושג "דְּשָׂא" ו"עֵשֶׂב". אף כך לגבי כל צמחי המרפא. חשובים הם ונחוצים, אולם מסתבר שיש משהו חשוב ונעלה מהם: חשוב יותר הוא עץ הפרי למינו, "אֲשֶׁר זָרְעוּ בּוֹ". הוא חשוב יותר מכיוון שממנו קל יותר ללמוד יראת ה' מהתבוננות בפירות, מאשר מהתבוננות בדגנים ובירקות. וכל כך למה? לפי שהחיטה והאורז צריכים עיבוד. צריכים הם לכל הפחות בישול או אפייה. יש לטחון אותם תחילה לקמח דק, ועל כן נוטים הבריות לשכוח את יד הבורא שעשתה זאת. מתפתים הם לחשוב שמעשה ידי אדם הם. שהרי האדם צריך לחרוש, לזרוע או לנטוע, להשקות, לזבל ולדשן ולבסוף לקצור. לאחר מכן עליו לטחון את הזרעים, לנפות את הקמח ורק לאחר מכן לאפות או לבשל. עבודה רבה הכרוכה בטורח רב. מתוך כך עלול האדם לחשוב שהוא זה אשר ייצר את הלחם. לא קל לומר: "בְּרוּךְ אַתָּה ה' הַמוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ".

איילני הגן

כאשר יצר הקב"ה את הגן המפואר ההוא, גן עדן, בחרה התורה לציין דבר אחד, ורק אודותיו מסופר לנו בפרשה: עובדת היות הגן מלא עצי פרי. זה הדבר היחיד שצויין בכתובים.

ובאמת כבר כתב הרמב"ם (מורה נבוכים ג מט) בטעם שציוותנו התורה למול את הבן ביום השמיני ללידתו, "אילו היה נשאר הנער עד שיגדל - אפשר שלא יעשה", והנה יצחק אבינו היה בן שלשים ושבע, נאמר לו ברורות: "אֲלֹקִים יִרְאֶה לוֹ הִשָּׂה לְעֵלָה - בְּנִי", הוא ראה היטב את העתיד לקרות, הוא היה מודע ואף על פי כן לא ניסה לברוח אלא אדרבה, "וַיֵּלֶכְוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו", הוא הלך ברצון ובהסכמה מלאה, ואף ביקש מאביו שיעקדו יפה יפה לבל יזוז! (בר"ר נו).

אין גבול ליראת ה'

לאחר שעמד בנסיון הקשה הזה, אמר לו השי"ת: "עֲתָה יִדְעִיתִי כִּי יִרְאֵ אֱלֹקִים אֶתָּה, וְלֹא חִשַּׁבְתָּ אֶת בְּנֶךָ אֶת יַחֲדָךְ מִמֶּנִּי". כעת ידעתי. וכי קודם לכן לא ידע זאת? הרי זה מדהים: וכי בא הכתוב להשמיענו שכל אותן שנים - הרי אברהם היה בן מאה כשנולד יצחק, והוא נתנסה בנסיונות כה רבים - והיה מוכן להקריב את כל חייו למען ה', אך עדיין לא - ה' עדיין "לא ידע", כביכול, עד היכן מגיעה יראת השמים של אברהם? בוודאי ידע, אלא שהדבר עדיין לא הוכח, עדיין לא נתנסה בנסיונות. רק "עֲתָה יִדְעִיתִי", רק כעת נתברר הדבר לעיני כל. לכך אומר לו הקב"ה כעת: "כִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם ה' כִּי יֵעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חִשַּׁבְתָּ אֶת בְּנֶךָ אֶת יַחֲדָךְ, כִּי בָרַךְ אֶבְרָהָם וְהִרְבָּה אַרְבָּה אֶת זָרְעוֹ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנִחְוֶה אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם וַיִּרְשׁ זָרְעוֹ אֶת שְׁעַר אֵיבָיו, וְהִתְבָּרַכוּ בְּזָרְעוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עִקֵּב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקִלְיִ" - בזכות עמידתו בנסיון הקשה כל כך, נסיון העקידה, רשאים אנו לפנות אל הקב"ה ולהזכיר זכות אבות, זכור לנו עקידת יצחק, בכל עת, ובפרט בראש השנה וביום הכיפורים - פונים אנו לה' בזכות נסיון העקידה, אשר אז נשבע ה' לאברהם שיברך אותו ואת זרעו עד סוף כל הדורות. הכל בזכות אותה יראת ה' שהיתה בו, באברהם אבינו.

מעתה נבין שהאיכות הזו עולה לשמים ומתקבלת לפני "כְּפֶסַח הַכְּבוֹד" ועליה נאמר "וְזוֹכֵר חֲסָדֵי אֲבוֹת". אין גבול לדרגות של יראת ה', ועל כן אין זה משנה כמה ננסה וכמה נתעלה, תמיד יש מקום להתקדמות רבה יותר ביראת ה'. אברהם נתנסה ואכן הצליח במהלך חייו הארוכים אך עדיין לא היה די בכל זה, ולשיא השיאים הגיע רק מאוחר יותר, בנסיון העקידה. אף כך צריך כל אחד להרגיש שכשמדובר על התעלות נוספת ביראת ה' המדובר הוא על התכלית הגדולה של כל ימי חייו: לשאוף לעוד ועוד יראת שמים.

תכלית בריאת העולם

כל חייונו בעולם הזה אנו רודפים ומבקשים לדעת את ה': "וַיִּדְעָה נַדְדָּפָה לְדַעַת אֶת ה'" (הושע ו ג), עם זאת, האדם לא נמצא לבד במדבר שממה, הקב"ה בנה לנו בחיינו מהלכים מסויימים שסייעו לנו במרדף זה אחר יראת ה'. יש פסוק בקהלת (ג יד) "וְהָאֱלֹקִים עָשָׂה שְׂרָאוֹ מִלְּפָנָיו" - אלוקים עשה שבני האדם יראו ממנו. ויש לזה שתי משמעויות, ושניהם נכונים.

המשמעות הראשונה היא: ה' יתברך הוא "עָשָׂה וְעוֹשֶׂה וַיַּעֲשֶׂה לְכָל הַמַּעֲשִׂים" הוא עושה הכל. מה הייתה המטרה של יצירת העולם? אה, עלינו להקשיב עכשיו! כרגע אנו לומדים את המפתח לכל המציאות. בשביל מה קיומו של העולם הזה? התשובה היא "וְהָאֱלֹקִים עָשָׂה שְׂרָאוֹ מִלְּפָנָיו" - יסוד מוסד בבריאה הוא, שכל הבריות, כל האנושות כולה, הכל מלמד

אדם הראשון נתכוון לשם שמים, להגיע ליראת ה'

שום דבר אחר, זולת כוונה להשיג יראת ה', לא היה יכול לפתות את אדם הראשון ולהביאו להיכשל בחטא כה גדול. אדם הראשון ללא כוונה לשם שמים, לעולם לא בא לאכילת משהו שאסור לאוכלו. דבר ברור מעל כל ספק הוא, שלא האוכל הוא אשר פיתה את אדם הראשון - לא תאוות האכילה היא שמשכתהו.

הוא נמשך והתפתה אחר החכמה, מתוך השתוקקות עצומה לבוא לדעת ה', ליראת ה'. "רֵאשִׁית חֲכָמָה יִרְאֵת ה'" כתיב (תהילים קיא י). ראשיתה של החכמה היא יראת ה'. מה פירוש הדבר? "רֵאשִׁית חֲכָמָה קִנְהָ חֲכָמָה" (משלי ד ז), תחילתה וראשיתה של כל השגת חכמה בעולם היא, ואין זה משנה מה תפקידך ומקצועך בעולם הזה - בין אם אתה כימאי, פיזיקאי, ביולוג או רופא - אל תניח לכל אלו להטעותך ולסמא את עיניך. כל הידע, המדע, עתיד להטעותך ולהכשילך כל עוד לא תתחיל דרכך מתוך הנחת היסוד הנכונה והאמיתית - "קִנְהָ חֲכָמָה" תתחיל בהנחת יסוד זו: "יִרְאֵת ה'" לדעת ולהאמין שהכל נברא מתוך כוונה עליונה, אלוקית.

בשעה שנתבונן בפרי ובכל נברא אחר הקיים בעולמנו זה, עלינו להבין תחילה כי "רֵאשִׁית חֲכָמָה יִרְאֵת ה'": תחילתה של החכמה היא להתיירא מה', להכיר בקיומו ולהיות מודע לו. בהיותך מאמין בה' ומודע לו, הינך יודע בבירור ששום דבר אינו מיותר. על כן צריך ללמוד הכל לעומק, מתוך עיון והתבוננות יסודית.

כך, מאותה הזדמנות אשר ניתנה לאדם הראשון לטעום את הפירות הרבים שהיו בגן עדן וללמוד להכיר את הבורא על פי התבוננות בפירות האילן, עלינו להבין את הלקח הגדול עבורנו, עד כמה צריכים אף אנו להשתדל ולהתאמץ להכיר את בוראנו באופן הטוב ביותר שאנחנו יכולים, כל ימי חיינו.

קושייתה של הגמרא - מדוע לָבֵן דווקא ?

בתורה (שמות טז, לא) נאמר "וַיִּקְרָא בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת שְׁמוֹ מֶן, וְהוּא קָזָרַע גֹּד לָבֵן, וְנִטְעָמוּ כְּצִפְיַחַת בְּדָבָשׁ". על כך מובא במסכת יומא (עה, א) שהיה צבעו לבן כמרגלית. והקשו (שם), מפני מה היה צבעו לבן. שאלה זו נראית מיותרת, לכאורה: וכי למה לא? מדוע שלא יהא בצבע לבן? מה רע בצבע הלבן? והשיבו: לבן - שמלבין עונותיהן של ישראל. ופירש רש"י: מתוך שהיו דואגים שמא לא ירד מן למחר, היו משעבדים לבם למקום. ביאור הדברים הוא, שמאחר שלא היתה להם, לישראל במדבר, אספקה זמינה של מזון שיספיק לשבוע או לחודש, הוצרכו לבטוח בה' ולצפות למן שהיה יורד להם בכל יום ויום. בכל בוקר היו ישראל דואגים שמא לא יירד להם מן למחר, ומתוך כך נשאו עיניהם למרום, התפללו לה' וביקשו פרנסה. הם פנו אל ה' שיפרנסם, שישיפיע להם מזונותיהם, ובכל פעם שירד מן הודו לו יתברך וכך נתלבנו חטאיהם. כאשר יהודי מאמין בה' יתברך ומתיירא הימנו, כאשר הוא נצרך להתפלל לפניו ולבקש את עזרתו, הרי זה מלבין ומטהר את האדם מעוונותיו. לכך ירד ה"מן" בצבע לבן, לפי שהיה מלבין עונותיהם של ישראל.

נשאלת אפוא השאלה, מה מקום לקושיית הגמרא מלכתחילה? מה ראתה הגמרא לשאול מפני מה היה צבעו של ה"מן" לבן - וכי מדוע שלא יהא לבן? מה רע בלבן? התשובה לכך היא, שלא מצינו בכל הפירות כולם אף לא אחד שצבעו

פשוט וברור שהיו בו, בגן עדן, כל מיני דגנים וביניהם חיטה ואורז, אף כל מיני ירקות מועילים, בוודאי צמחו בו גם שום ובצל. היאך ניתן לחיות ללא שומים ובצלים? הם כה חשובים למחיינתנו, אך אף אחד מהם אינו מוזכר. הצמח היחיד המוזכר בכל אותה פרשה, ובאופן בולט וברור, הינו עצי הפרי, פירות האילן.

את החומש למדנו מאז היינו ילדים, אלא שעודנו חושבים במושגים של ילדים. הבה ננהג כבוגרים ונתבונן מחדש: מה כתוב כאן? על מה מסופר? "וַתֵּרָא הָאֵשָׁה", חוה ראתה "כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל", שפירותיו של אילן זה ערבים לחיך "וְכִי תֹאֲנֶה הוּא לְעֵינַיִם", ומראהם מפתה ומרהיב עיניים. כל זה מתאר לנו את הפרי: היו אלו פירות טובים לאכילה, מיד וללא צורך בבישול או עיבוד. "כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל" - דבר מדהים הוא כשלעצמו! חוה למדה והפנימה זאת. כאשר אדם וחוה טיילו בגן עדן, הם למדו זאת, וקראו: "אה, אה, כן! נפלאות ה'!" - האילנות הינם מהמאפיינים הבולטים של הגן.

וכל זה היה בעבור תכלית חשובה: גן עדן היה מקום בו ניתנה לאדם ההזדמנות הנפלאה ביותר להתעלות בהכרת הבורא. באותם ימים לא הוצרך אדם הראשון לעבוד ולטרוד. הכל צמח על ענפי האילנות. לא היה לו צורך בחרישת הקרקע ובזריעת החיטה. היו שם חיטים, אך הוא לא היה צריך לטרוח בהכנתם. הפירות צמחו על ענפי האילנות, פירות שופעים ונפלאים יותר מאי פעם היו בגן עדן. לשם תכלית זאת "וְהֶאֱלָקִים עֵשָׂה", ה' עשה כל זאת למען "שִׁיחָאוּ מְלַפְנָיו", שמכל המונח לפניו וסביבו, יבוא האדם להכרת בוראו, ללמוד מן הבריאה ולהיות מודע לה' יתברך. אלמלא היה האדם נכשל באותו חטא, היה ממשיך להתקיים הוא וזרעו אחריו לעד ולנצח נצחים, והיה מתעלה יותר ויותר בהכרת בוראו באמצעות הפירות המרהיבים הללו, שהרי אין סוף לגדולת ה' אותה נוכל להשיג במקום נפלא שכזה.

ומאחר שראינו שרבי יוחנן היה מסוגל לצאת עם תלמידיו לעבודת ההתבוננות ולהכרת הבורא תוך טעימת הפירות שבגינור, על אחת כמה וכמה אדם הראשון, יציר כפיו של הקב"ה, לבטח היה מסוגל לנצל הזדמנות נהדרת זו.

עלינו להבין אפוא, שאדם הראשון עשה בה שימוש כראוי, אלא שמתוך כך נכשל באותו חטא. אדם הראשון ידע בבירור שתכלית בריאתו של הפרי אינה אלא ללמוד חכמה והכרת ה', "וַיִּנְחַמְדָּה הָעֵץ לְהִשְׁפִּיל", שתכליתו להביא את האדם לחכמה ולהכרת הבורא. כיון שכך, משעה שנאמר לו שלא לאכול מפירותיו של אילן מסויים אחד, אף בשעה שמתעורר בך הרצון לטעום ממנו, עליך לעצור בעצמך שלא לעבור על דברי ה'. ייתכן שסבור היה שכל החכמה שהשיג עד היום לא מגיעה לאפס קצה של החכמה העתידה להגיע אליו בטעימה מפרי האילן האסור הזה. אפשר שבאכילת פרי עץ הדעת יפתחו לפניו אוצרות גנוזים של חכמה אלוקית? משום כך פחז עליו יצרו באופן חזק ביותר. כל עוד לא היה בו היצר הרע, לא היו בו באדם הראשון, נטיות מוטעות. כמיהה אחת ויחידה היתה לו - והיא: ללמוד להכיר את ה' יותר ויותר. כסבור היה, שאולי באמצעות הפרי האסור הזה יעלה בידו להשיג מפתח לפתרון תעלומות נוספות, להשיג יותר סודות ה', וזה מה שפיתה אותו, אשר על כן בא לאותה נפילה.

"נזקקו לאדמה", משמע שבזאת נכשל קין, לפי שהשקיע את כל כולו באהבת האדמה ופירותיה.

עבודת ההתבוננות של נח ועוזיה היתה יתר על המידה
 על פי המדרש (הנ"ל), השני אשר נכשל וטעה בהיזקקו לאדמה היה נח. "וַיַּחַל נֹחַ אִישׁ הַאֲדָמָה". במשך שנים עשר חודש היה נח סגור בתיבה, בתקופת המבול. לאחר שיצא, התלהב מן האדמה ונטע נטיעות, שתילים של גפן. "וַיִּטַּע כֶּכֶם". וכאשר נטע נח את כרמיו, התבונן באשכולות הענבים. נח, אבי האנושות שלאחר המבול, בראותו את הענבים הצבעוניים בצבעי ירוק או סגול, התלהב והתלהב מן הבריאה. הוא ראה את יד ה' וביקש לנצלה. אף הוא ביקש לעשות כמעשהו של רבי יוחנן, להתבונן, לטעום על מנת להתפעל: "טַעְמוּ וְרָאוּ כִּי טוֹב ה'" (תהילים לד ט). אף הוא ביקש לטעום את חסד ה'. כיון שכך, סחט ענבים ושתה מן היין. כעבור זמן קצר נרדם. או אז ארעה לו אותה צרה צרורה. היה זה משום שנח עקב אחר המערכת המופלאה הזו של בריאת הפירות, אלא שבמקום להגיע להתפעלות מה', נפל בקסמם הטבעי של הפירות, ובזאת נכשל.

האדם השלישי המוזכר במדרש הוא עוזיה המלך. כשני קודמיו נכשל אף הוא בנופלו בקסמם של מעדני הפירות, ומתוך כך הזניח במקצת את לימוד התורה וסופו שבא לידי טעות. היה זה כשעלתה המחשבה במוחו שהוא זה אשר ראוי להיכנס אל תוך קודש הקדשים ולהקטיר שם את הקטורת. היתה זו טעות חמורה ביותר, שהרי הוא לא היה כהן, ובוודאי לא כהן גדול. היאך בא לידי טעות כה חמורה? אילו היה עוסק בתורה ללא הפסק, לא היה נכשל בטעות כה חמורה. אך מתוך שהתבטל מלימודו, בהיותו שקוע יתר על המידה בעבודת ההתבוננות בפירות, בא לידי אותו מעשה. נמצינו למדים שעבודת ההתבוננות בפירות הנפלאים, אם נעשה בה שימוש יתר על המדה, עלולה להיות לנו לרועץ כשהשימוש בה לא יהא כראוי.

זקניך ויאמרו לך!

עם זאת, אנו למדים מכך שהיה מדובר במרדף גדול מאוד באותן שנים קדמוניות, והבריות ידעו כי הדרך להתקרב אל הקב"ה היא להתבונן במעשיו ובנפלאותיו בפירות האילן. זו הסיבה שנהגו המקובלים שבצפת להתאסף בכל שנה, בחמישה עשר בשבט ולטעום מפירות האילן. בכך הם הלכו בדרכם של חכמי התלמוד, ביודעם שזה היום אשר נתייחד לעבודת ההתבוננות הזו להכרת מעשי ה'. כי "וְהֶאֱלָקִים עֵשָׂה", כל מה שה' עשה אינו אלא "שִׁיבְאוּ מִלְּפָנָיו", במטרה שהבריות יתייראו מלפניו, שהכל יהיו מודעים אליו. על כן, בראותך את הפרי בהיותו באילן או מונח על שולחן, בראותך את דוכני הפירות עמוסים כל טוב, הבה לא נניח להזדמנות פז זו ללכת לאיבוד. נחשוב על כך, נהיה מופתעים מכך, נתבונן ביפי הבריאה שבפירות ונחשוב על חסד ה' שהעניק לנו בטובו מטעמים שכאלה, כה טעימים ובעלי צבע זוהר, מפתה ומזמין, על מנת להטיב לברואים. ואכן, החסד הגדול ביותר הוא אותה הזדמנות להכיר את יד הקב"ה בעולם ובבריאה, ולהודות לו על כך.

לבן. דבר מדהים הוא: כל פרי וירק שהעניק לנו הבורא, מוגש לנו בצבע מרהיב, ולא בצבע לבן. הקב"ה לא ברא תפוזים לבנים, אף לא ענבים לבנים או תפוחים לבנים. כל פרי וירק צומח בצבעים עזים, וזאת על מנת ליצור בנו את התאבון לאוכלו. כיון שכך, ראוייה באמת להישאל שאלת הגמרא: מדוע ירד המן כשהוא לבן, חסר צבע? מדוע לא הוריד אותו הקב"ה לישראל כשהוא בצבע ורוד? נתאר לעצמנו מן בצבע ורוד, האם לא היה תענוג רב לאוכלו כך? זו היא קושייתה של הגמרא. מאחר שהקב"ה הוא שהוריד לישראל את המן, מהשמים, ראוי היה שיהא צבעוני, מעורר תאבון - מדוע היה לבן?

על כך משיבה הגמרא, שבמתכוון היה המן לבן, חסר צבע. היתה בכך תכלית, ללמד את אנשי דור המדבר לימודים נפלאים, אלא שלא כאן המקום לבאר עניין זה. לא התשובה, כי אם הקושיא היא הנדון שלפנינו כאן. מהקושיא נמצינו למדים, לענייננו, שאין שום פרי בעולם שנברא לבן או חסר צבע. הקב"ה העניק לנו בחסדו את הפירות על מנת לעורר בנו את התאבון, למען יהיו הפירות מושכים את העין ומגרים את החיך. לזאת הקשו בגמרא מפני מה היה צבעו של המן לבן.

קין נכשל באהבה יתירה

בגמרא מסופר, שבטעימת הפירות המתוקים של בקעת גינוסר, היו עלולים לבוא לידי שכרות. הראשון עלי אדמות שעלתה לו כך היה קין. קין היה עובד אדמה, וגידל פירות. כיון שכך, ביקש להקריב מפירותיו קרבן לה' יתברך. ואולם, מגודל התלהבותו והתפעלותו מפרי האדמה, נכשל וטעה. כה שקוע היה בעסקי עבודת האדמה וגידול הפירות, עד שאהב אהבה רבה את פירותיו הנפלאים, מתוך כך נשתכחה ממנו התכלית האמיתית שלשמה ברא ה' את פירות האדמה, ועל אף שהירבה להתבונן בפלאי הפירות, התעניין בגידולם עד שנשתכחה ממנו הכרת ה' ויראתו. לכך דייקו חז"ל (במדרש תנחומא) על הפסוק "וַיִּקֶם קַיִן" - מכאן שנפל. מכאן שנכשל! ובמה נכשל קין? שהביא קרבן לה' מן הפחותים שבפירות האדמה: משאריות מאכלו, ולדעת רבנן: זרע פשתן הביא. נמצא, שקין איבד את העיקר, סטה מן התכלית שלשמה ברא ה' את הפירות. נתאר לעצמנו אדם המבקש לחקות את מעשיהם של רבי יוחנן וריש לקיש, ולהתבונן אף הוא בפירות הנפלאים שבבריאה. יוצא האדם ההוא בכל יום ויום אל הגינות והפרדסים, אל הכרמים והבוסתנים, במקום לשקוד על לימוד התורה בהיכלי הישיבה, וכך עוסק הוא משך כל היום באכילת פירות. מן הסתם, לא יחלוף זמן רב והאדם ההוא ייצא לתרבות רעה. וכל כך למה? לפי שתפס את הטפל והזניח את העיקר. אין זה ראוי לעסוק כל היום כולו בחקירת פלאי הטבע והבריאה. את עיקר הזמן והמרץ צריך האדם להשקיע ביגיעת התורה הקדושה. רק כתוספת, במצורף ללימוד התורה, תוכל להצליח בעבודת ההתבוננות בנפלאות הבריאה והפירות. קין, אשר זנח את העיקר והשקיע מרצו בטפל, עזב לחלוטין את הכרת ה' ויראתו, עד שהלך לאיבוד בעבודת הפירות. כך משמע מלשון חז"ל במדרש תנחומא (פרשת נח סימן יג): שלשה נזקקו לאדמה ונעשו חולין, אלו הן: קין נח ועוזיה. מלשון זה,